پورحاجی، رویا؛ مهرام، بهروز؛ کارشکی، حسین؛ جاویدی کلاته جعفرآبادی، طاهره (۱۳۹۸). تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش دانشجویان و مقایسه سهم آنها در زیرگروه‌های مختلف آموزشی دانشگاه فردوسی مشهد. *پژوهشنامه کتابداری واطلاع‌رسانی*، ۹ (۲)، ۲۴- ۴۳.

تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش دانشجویان و مقایسه سهم آنها در زیرگروه‌های مختلف آموزشی دانشگاه فردوسی مشهد

رویا پورحاجی[۱]، بهروز مهرام[۲]، حسین کارشکی[۳]، طاهره جاویدی کلاته جعفرآبادی [۴]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۵/۱۲ DOI: 10.22067/riis.v0i0.80630

چکیده

مقدمه: پرورش و توسعه اخلاق پژوهش در فارغ‌التحصیلان دانشگاهی از اهمیت وافری در نظام‌های آموزش عالی کشورهای پیشرو و اسناد فرادست دانشگاه‌های ایران به شمار می‌رود. هدف پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر رعایت، تعیین اهمیت و سهم عوامل اثرگذار بر رعایت اخلاق پژوهش در میان دانشجویان گروه‌های مختلف تحصیلی بود.

روش‌پژوهش: از نوع همبستگی و جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دانشگاه فردوسی مشهد در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بود. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران تعیین و به شیوه روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای ۴۰۰ نفر تعیین گردید.

یافته‌ها: از طریق پرسشنامه‌ای محقق ساخته که به منظور سنجش میزان رعایت اخلاق پژوهش و تعیین عوامل مؤثر بر آن طراحی و تدوین شده بود؛ جمع‌آوری گردید. برای پاسخ‌دهی به سؤالات پژوهش از آزمون‌های رگرسیون چندگانه و آزمون تحلیل واریانس استفاده شد.

نتیجه‌گیری: از میان متغیرهای مؤثر تنها دو مؤلفه محدودیت زمانی و فشارهای محیطی، قابلیت پیش‌بینی رعایت اخلاق پژوهش را دارند. نتایج آزمون‌ها نشان داد که بین گروه‌های تحصیلی تفاوت معناداری در رعایت اخلاق پژوهش وجود دارد. میانگین رعایت اخلاق پژوهش در گروه علوم دامی ـ کشاورزی از سایر گروه‌ها بیشتر بود، سپس رعایت اخلاق پژوهش به ترتیب در گروه‌های علوم پایه و علوم انسانی و در نهایت در گروه فنی مهندسی دیده شد. با توجه به تأثیر پژوهش در سرنوشت جامعه، سوگیری اخلاق در پژوهش می‌تواند مبدأ شکل‌گیری رفتارهای غیراخلاقی عمده‌تری گردد؛ بنابراین بهتر است با شناخت سایر عوامل، در جهت بهبود رعایت اخلاق پژوهش در دانشگاه‌ها مبادرت شود.

کلیدواژه‌ها: اخلاق پژوهش، عوامل فردی، عوامل محیطی ـ سازمانی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی.

---

۱. دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی دانشگاه فردوسی مشهد؛ royapourhaji@gmail.com

۲. دانشیار گروه آموزشی مطالعات برنامه درسی و آموزش دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول)؛ bmahram@um.ac.ir

۳. دانشیار گروه آموزشی روانشناسی مشاوره و تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد؛ kareshki@um.ac.ir

۴. دانشیار گروه آموزشی مبانی تعلیم و تربیت دانشگاه فردوسی مشهد؛ tjavidi@um.ac.ir

مقدمه

در حالی‌که تربیت نیروی انسانی متخصص، کارآمد، متعهد و پایبند به ارزش‌های بنیادین جامعه از کارکردهای نظام آموزش‌وپرورش هر کشوری محسوب می‌شود (امیری، خامسان و آیتی،۱۳۹۰)؛ تربیت پژوهشگرانی توانا در امور پژوهشی را می‌توان در زمره کارکردهای آموزش عالی هر کشور تلقی نمود که زمینه رشد و توسعه فعالیت‌های پژوهشی را محقق می‌سازد (امین بیدختی و زارع، ۱۳۸۹). پژوهش دانشجویان تحصیلات تکمیلی نقش مهمی در نظام آموزشی دانشگاه ایفا می‌نماید (Latimer, 2005)؛ و میزان درخور توجهی از پژوهش‌ها به این گروه از پژوهشگران اختصاص داشته است (بهمن‌آبادی، جاویدی کلاته جعفرآبادی و شعبانی ورکی، ۱۳۹۳). یکی از اصول مهم مورد نیاز برای پژوهشگران رعایت اصول اخلاق در پژوهش است (برسلانی، ۱۳۹۲). اخلاق دانشی است که از اصول و ارزش‌ها صحبت می‌کند؛ ارزش‌هایی که ناظر به رفتار و صفات ارادی مردمان و تمایز آنها از حیث خوبی و بدی، شایستگی و ناشایستگی، نیکویی و زشتی و بایستگی و نبایستگی هستند. اخلاق پژوهشی نیز به مبادی اخلاقی افعال می‌پردازد، رویکردی که ریشه آن به ارسطو و کتاب مشهور اخلاق او ـ اخلاق نیکوماخوس ـ برمی‌گردد، که گوهر فعل اخلاقی را، رفتار عقلانی متعهد به خیر جمعی می‌داند (ساکی، ۱۳۹۰). اخلاق پژوهش به مطالعه درستی‌ها و نادرستی‌ها دررروند پژوهش می‌پردازد (Chervenak, Chervenak & Mc Cullugh, 2009). اخلاق پژوهش راهنمایی را برای مسئولیت‌های پژوهشی فراهم می‌کند و به محققان و دانشمندان کمک می‌کند تا پژوهش را با استانداردهای حرفه‌ای قابل قبولی هدایت کنند (والنس، ۲۰۰۴؛ به نقل از مطلبی‌فرد، نوه ابراهیم، محسن‌زاده، ۱۳۹۰). وجود اخلاق در آموزش عالی باعث رشد تعالی و بالندگی کشور می‌شود (مطلبی‌فرد، نوه ابراهیم و محسن‌زاده، ۱۳۹۰)؛ بنابراین انتظار می‌رود تا در دانشگاه که تولید علم یکی از رسالت‌های اصلی آن است، پایبندی به اخلاق پژوهشی سرلوحه فعالیت‌های پژوهشی فعالان این حوزه قرار گیرد (داوودزاده، ۱۳۹۲). با وجود اهمیت اخلاق در پژوهش، نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه حاکی از نبود رعایت اصول اخلاقی از سوی پژوهشگران بوده است؛ چنانکه پژوهش افرادی همچون زمانی، عظیمی و سلیمانی (۱۳۹۲)؛ بهمن‌آبادی (۱۳۹۱)؛ فعلی، بیگلری و پزشکی‌راد (۱۳۹۱)؛ که باهدف بررسی میزان رعایت اخلاق در پژوهش صورت گرفته است، نشان‌دهنده نبود رعایت ضوابط اخلاقی در پژوهش‌ها بوده است. نظر به نامطلوب بودن «رعایت اخلاق پژوهش» در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی ایران، مشخص نمودن عواملی که وضعیت نامطلوب اخلاقی در پژوهش را پدید می‌آورند؛ ضروری به نظر می‌رسد. عوامل بسیاری بر رعایت اخلاق پژوهش در بین دانشجویان تأثیر می‌گذارد که بر اساس بررسی مبانی نظری و مطالعات پیشین شاید

بتوان در یک دسته‌بندی، عوامل ارتکاب سوء رفتارهای پژوهشی را به ترتیب شامل عوامل فردی، عوامل محیطی تعیین کرد.

بر اساس مطالعات و بنیان نظری موجود؛ نبود دانش کافی (لشکر بلوکی، ۱۳۸۷)، سرشت و شخصیت محققان (کیانی، نوابی‌نژاد و احمدی، ۱۳۸۷) و (Fisher & Zigmond, 2011) رویکرد مدرک‌گرایی، مشکلات اقتصادی، محدودیت‌های زمانی، تأثیرپذیری از محیط و اطرافیان در انجام نادرست پژوهش‌ها (لطفی، ۱۳۹۴) را می‌توان در زمره عوامل فردی مؤثر بر اخلاق پژوهش نام برد. از عوامل محیطی می‌توان به کم‌توجهی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی به آموزش شیوه صحیح نگارش و پژوهش علمی (Berlink, 2011؛ رجب‌زاده عصارها، ۱۳۹۱)، فشارهای محیطی برای انتشار مقاله و انجام پژوهش (اسلامی اردکانی، ۱۳۹۰ ب؛ موسوی دوست و فنودی، ۱۳۸۹؛ رجب‌زاده عصارها، ۱۳۹۱؛ متقی دادگر و احمدلو، ۱۳۹۰)، افزایش کمی انتشارات در جهت ترفیع (فرامرزقرا ملکی و نوچه فلاح، ۱۳۸۶: ۶۴)؛ به وجود آوردن جو رقابتی در بین دانشگاهیان، کمیت گرایی و سیاست‌های کمیت گرا در ارزیابی دانشجویان (لطفی، ۱۳۹۴)؛ و... اشاره نمود. با توجه به بافت دینی و ارزشی افراد در کشور ما، دین و باورهای دینی (اوجاقی، ۱۳۸۶) و پارسایی (شریفی، ۱۳۸۸) را می‌توان به‌عنوان عامل مهمی در رعایت ملاحظات اخلاقی در پژوهش دانست. نگرش‌ها نیز در زمینه‌سازی و شکل‌دهی به رفتارها و ایجاد انگیزش تأثیر جدی دارند، ازاین‌رو می‌توان نتیجه گرفت که رفتار اخلاقی پژوهشگر می‌تواند تحت تأثیر نگرش وی باشد (آذربایجانی، ۱۳۸۳). همچنین عاملی مانند برنامه درسی پنهان نیز مهم به نظر می‌رسد. برنامه درسی پنهان در واقع اشاره به جوی دارد که می‌تواند بیشترین تأثیر را بر روی عواطف و باورهای دانشجویان داشته باشد (Skelton, 2005) تکوین فنی برنامه درسی پنهان با شناخت عوامل مؤثر بر رعایت جنبه‌های اخلاقی، می‌تواند با چینشی ماهرانه و دقیق، شرایط عاطفی و محیط اجتماعی را برای تربیت فارغ‌التحصیلانی متخلق به اخلاق علمی مساعد نماید. به‌زعم شعبانی ورکی (۱۳۸۷) نگاه پژوهشگر به جهان هستی و هستی‌شناسی نقش زیربنایی مفروضه‌های معرفت‌شناسی بوده و مفروضه‌های معرفت‌شناسی در شکل‌دهی روش‌شناسی پژوهشگر به‌عنوان عامل اساسی محسوب می‌شوند؛ ازاین‌رو، برخی از پژوهشگران تربیتی بر مبنای مفروضه‌های خود برای درک حقیقت، به پدیده‌های تربیتی مبتنی بر جنبه‌های ابعاد علمی و برخی دیگر بر ابعاد ذهنی آن توجه می‌کنند که این جهان‌بینی و نوع معرفت‌شناسی است که می‌تواند زیربنای رفتارهای بعدی در گروه‌های مختلف باشد و این موضوع است که می‌تواند سهم هرکدام از عوامل مؤثر بر اخلاق پژوهش را تحت تأثیر قرار داده و بر اساس جهان‌بینی متفاوت؛ نقش این عوامل را به صورت‌های گوناگون مؤثر نماید (برسلانی، ۱۳۹۲). رعایت اخلاق پژوهش توسط

پژوهشگران مختلف به‌ویژه دانشجویان در دانشگاه و تأثیر اخلاق پژوهش بر مقاله‌ها و تولید علم در کشور و نیز تأثیر بر سرنوشت جامعه؛ اهمیت موضوع اخلاق پژوهش و شناسایی عوامل مؤثر بر آن‌را دوچندان می‌نماید. ازآنجاکه دانشجویان گردانندگان آتی عرصه‌های مختلف علمی و پژوهشی بوده و توسعه کشور و روند رشد علمی آن به اخلاق حرفه‌ای این دانشجویان وابسته است (فرهودی زاده، ۱۳۹۱)؛ عوامل مختلفی بر رعایت اخلاق پژوهش مؤثر است که درک درست از عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهشی موجب برنامه‌ریزی صحیح‌تر، منسجم‌تر و توسعه سیاست‌های اخلاقی باهدف کاهش بداخلاقی‌های پژوهشی در بین دانشجویان خواهد شد (Koh, Scally & Woodliff, 2011) پس باید به شناخت علل، دلایل شکل‌گیری رفتار غیراخلاقی، تبیین و مشخص کردن سهم هرکدام از عواملی که می‌تواند رعایت اخلاق پژوهشی را تحت تأثیر خود قرار داده و تاکنون در پژوهش‌های کشور ما به بررسی و شناخت آن توجه زیادی نشده است، در زمینه تولید علم نائل گردید. با بررسی اخلاق پژوهش در دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن و تبیین سهم هرکدام از این عوامل است که می‌توان در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های نهادهای آموزشی و پژوهشی کشور به طور کلان و به صورت بخشی و در تناسب با قلمروهای دانشی ـ موضوعی مؤثر واقع شد. همچنین نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در اختیار مدیریت پژوهشی دانشگاه‌های کشور قرار بگیرد تا با آگاهی از میزان رعایت اخلاق در انجام پژوهش‌ها و شناسایی عوامل اثرگذار بر عمل به اصول اخلاقی پژوهش؛ به اتخاذ تدابیری در جهت نظارت اخلاقی بیشتر بر انجام پژوهش‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی همت گماشته و اعتبار علمی پژوهش‌های دانشگاهی را افزایش دهد. از این‌رو مطالعه حاضر با هدف تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش دانشجویان و مقایسه سهم آنها در گروه‌های مختلف آموزشی (فنی مهندسی، علوم پایه، علوم انسانی و علوم دامی ـ کشاورزی) دانشگاه فردوسی مشهد انجام شد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، در زمره تحقیقات کمّی و از نوع روش همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی و اعم از دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه فردوسی مشهد بود که در نیم سال تحصیلی اول ۹۵ـ۱۳۹۴ به تحصیل اشتغال داشتند. بر اساس گزارش مرکز آمار دانشگاه فردوسی مشهد؛ تعداد جامعه برابر با ۹۲۳۹ نفر بود. به‌منظور تعیین حجم نمونه، ابتدا مطالعه‌ای مقدماتی درباره سی نفر از افراد جامعه و به روش نمونه‌گیری در دسترس انجام و سپس با تعیین حجم نمونه از طریق فرمول متناسب با مطالعات توصیفی ـ همبستگی و به‌منظور اجرای نهایی؛ ۴۰۰ نفر به صورت سهمیه‌ای

و بر اساس سهمیه‌بندی بر مبنای متغیرهای دانشکده محل تحصیل، مقطع تحصیلی و جنسیت انتخاب شدند. جهت سنجش میزان رعایت اخلاق پژوهش و عوامل مؤثر بر آن؛ از دو پرسشنامه بهره‌گیری شد: نخست پرسش‌نامه ۲۵ سؤالی محقق ساخته‌ای بر اساس مبانی نظری و الگوی مفهومی حاکم بر پرسشنامه سیلور (امین خندقی و پاک مهر، ۱۳۹۱) برای سنجش میزان رعایت اخلاق پژوهش تدوین شد. اساس شکل‌دهی این پرسشنامه مبتنی بر نه مؤلفه‌ای بود که در آن مطالعه به عنوان مؤلفه‌های اخلاق پژوهش در نظر گرفته شده و در جدول (۱) مورد اشاره قرار گرفته‌اند. نمره دهی به هر عبارت در بازه نمره‌گذاری ۱ تا ۴ امکان‌پذیر بود و با هدف افزایش دقت افراد پاسخ‌دهنده؛ نمره‌گذاری برخی از سؤالات معکوس بود. برای تبیین سهم عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش نیز از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۳۷ عبارت استفاده شد که با اتکا بر مبانی نظری و مطالعات پیشین و به صورت پژوهشگر ساخته تدوین گردید. در این راستا، مهم‌ترین منبع مورد بهره‌گیری، پژوهش لطفی (۱۳۹۴) بود که با روش پدیدارشناسی، مؤلفه‌های باور دینی، شخصیت، ناآگاهی از موازین اخلاقی، محدودیت زمانی (مدت زمان اندک برای انجام پایان‌نامه) و فشار محیطی را به عنوان مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر رعایت نکردن اخلاق پژوهش گزارش نموده بود. در این پرسشنامه نیز نمره دهی به هر عبارت در بازه نمره‌گذاری ۱ تا ۴ بود و نمره‌گذاری برخی عبارت‌ها نیز به صورت معکوس انجام می‌شد. پایایی پرسشنامه میزان رعایت اخلاق پژوهشی از طریق همسانی درونی و به شیوه آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۲ و پایایی پرسشنامه تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش با همین شیوه برابر با ۰/۸۶ محاسبه گردید. روایی هر دو پرسشنامه از طریق داوری تخصصی[1] و همسانی درونی[2] به عنوان نوعی از روش‌های مطالعه روایی سازه[3] مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های جمع‌آوری‌شده به کمک آزمون‌های همبستگی، رگرسیون چندگانه به شیوه کدگذاری تصنعی و تحلیل واریانس یک‌راهه و از طریق نرم‌افزار آماری اس پی اس اس[4] ۲۰ تحلیل شد.

یافته‌ها

بر اساس پرسشنامه‌های اجرا شده اخلاق پژوهش، نمره کل این سازه و زیر مؤلفه‌های آن در جدول ۱ ارائه شده است.

1.Professional Judgment
2. Internal Consistency
3. Construct Validity
4. SPSS

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی رعایت اخلاق پژوهش میان کل دانشجویان

متغیرها	شاخص‌ها					
	میانگین	انحراف معیار	تعداد سؤالات	ارزش سؤالات	حداقل	حداکثر
نمره کل رعایت اخلاق پژوهش	۷۶/۴۸	۴/۴۰	۲۵	۱ تا ۴	۶۳	۸۸
جعل و تحریف داده‌ها	۱۸/۸۷	۱/۴۴	۳	۱ تا ۴	۱۳	۲۴
سرقت علمی	۶/۱۴	۰/۸۷	۳	۱ تا ۴	۲	۸
سلامت و آسایش آزمودنی	۱۴/۶۱	۱/۴۷	۳	۱ تا ۴	۱۰	۱۸
رازداری	۲/۷۱	۰/۶۷	۳	۱ تا ۴	۲	۴
حفظ حریم شخصی	۱۲/۳۴	۱/۴۹	۳	۱ تا ۴	۸	۱۶
رضایت آگاهانه و آزادی	۵/۷۹	۰/۷۳	۳	۱ تا ۴	۴	۸
روشنگری آغازین	۳/۳۶	۰/۴۹	۲	۱ تا ۴	۲	۴
مسئولیت پژوهشگر	۶/۵۴	۰/۷۶	۳	۱ تا ۴	۴	۸
پایبندی به عنصر زمان	۶/۰۸	۰/۷۸	۲	۱ تا ۴	۳	۸

یافته‌های توصیفی جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که میانگین و انحراف معیار نمره کل مقیاس رعایت اخلاق پژوهش برای کل دانشجویان موردمطالعه به ترتیب ۷۶/۴۸ و ۴/۴۰ است. با توجه به جدول ۱، در خرده مقیاس‌های متغیر اخلاق پژوهش نیز بیشترین میانگین نمرات (۱۸/۸۷) مربوط به خرده مقیاس جعل و تحریف داده‌ها و کمترین میانگین نمرات (۲/۷۱) نیز مربوط به خرده مقیاس رازداری است. جدول ۲ توصیف‌کننده نمره میزان رعایت اخلاق پژوهش در گروه‌های مختلف تحصیلی است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی میزان رعایت اخلاق پژوهش در گروه‌های تحصیلی

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نمره حداقل	نمره حداکثر
فنی مهندسی	۱۰۲	۷۵/۰۰	۴/۴۸	۶۵	۸۶
علوم پایه	۱۰۰	۷۷/۲۷	۳/۶۸	۶۸	۸۶
علوم انسانی	۹۹	۷۶/۰۶	۴/۳۳	۶۷	۸۹
علوم دام و کشاورزی	۹۹	۷۷/۵۹	۴/۸۵	۶۳	۸۶

با توجه به جدول شماره ۲، میانگین نمره میزان رعایت اخلاق پژوهش در میان دانشجویان علوم کشاورزی با اختلاف ناچیز از بالاترین ارزش برخوردار است.

جدول ۳ به توصیف و ارائه شاخص‌های آماری مؤلفه‌های بررسی شده به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های رعایت اخلاق پژوهش پرداخته است.

جدول ۳. توصیف مؤلفه‌های مورد بررسی برای پیش‌بینی اخلاق پژوهشی

متغیرها	شاخص‌ها			
	میانگین	انحراف معیار	نمره حداقل	نمره حداکثر
باورهای دینی	۴۵/۳۹	۳/۰۱	۳۸	۵۴
شخصیت و نگرش محقق	۲۴/۳۴	۲/۱۷	۱۹	۳۲
ناآگاهی از موازین اخلاقی	۱۶/۴۹	۱/۸۷	۱۱	۲۰
محدودیت زمانی	۱۵/۲۶	۱/۳۹	۱۱	۱۹
فشارهای محیطی	۱۶/۷۲	۱/۸۳	۱۱	۲۰

یافته‌های توصیفی جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در خرده مقیاس‌های متغیر سهم عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش، بیشترین میانگین نمرات (۴۵/۳۹) مربوط به خرده مقیاس باورهای دینی و کمترین میانگین نمرات (۱۵/۲۶) نیز مربوط به خرده مقیاس محدودیت زمانی است.

سؤال اول: سهم هرکدام از عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش دانشجویان به چه میزان است؟

به‌منظور تجزیه‌وتحلیل اطلاعات و آزمون سؤالات پژوهش، نرمال بودن توزیع داده‌ها توسط آزمون کالموگرف ـ اسمیرنوف بررسی شد. بر این اساس، ارزش این آزمون (K-S) برابر با ۱/۳۰۶ و سطح معناداری برابر با ۰/۰۶ مشاهده شد ($p>0.05$) و توزیع نمره میزان رعایت اخلاق پژوهش به صورت نرمال فرض گردید. همچنین مفروضه‌های هم خطی بودن متغیرها و استقلال خطاها موردبررسی قرار گرفت که نتایج نشان‌دهنده شاخص تحمل (تولرنس) بزرگ‌تر از ۰/۱۰ برای تمامی متغیرهای پیش‌بین و شاخص تورش واریانس برای تمامی متغیرهای پیش‌بین، کوچک‌تر از ۱۰ بود. مقدار شاخص دوربین ـ واتسون که به‌منظور بررسی مفروضه استقلال خطاها اجرا شد، برابر با ۱/۱۰۱ بود. زمانی که شاخص تحمل بزرگ‌تر از ۰/۱۰، شاخص تورش واریانس کوچک‌تر از ($VIF<10$) و مقدار آزمون دوربین ـ واتسون کوچک‌تر از چهار باشد (Durbin- <4

Watson)؛ می‌توان گفت که از مفروضه‌های رگرسیون تخطی صورت نگرفته است (شیولسون، ۱۳۸۴؛ زارع، طالبی و صیف، ۱۳۸۹).

جدول ٤. نتایج آزمون رگرسیون چندگانه عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
پیش‌بین	۳۴۱/۶۰۱	۵	۶۸/۳۲۰	۳/۶۴۳	۰/۰۰۴
باقی‌مانده	۷۳۸۸/۲۳۹	۳۹۵	۱۸/۷۵۲		
کل	۷۷۲۹/۸۴۰	۴۰۰			

بر اساس نتایج این آزمون، قابلیت پیش‌بینی برای متغیرهای مورد بررسی معنادار شد (p=0/004). نتایج نشان داد که مجذور ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۰۴ است که این مقدار بیانگر آن است که متغیرهای باورهای دینی، شخصیت و نگرش محقق، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی، محدودیت زمانی، و فشارهای محیطی؛ می‌توانند ۴ درصد از تغییرات متغیر ملاک، یعنی رعایت اخلاق پژوهش را تبیین کنند. نتایج حاصل از آزمون رگرسیون چندگانه، اثرات ترکیبی متغیرهای پیش‌بین بر متغیر ملاک را موردبررسی قرار می‌دهد؛ بر این اساس و باهدف بررسی قابلیت پیش‌بینی برای هر یک از متغیرهای موردبررسی، ضرایب رگرسیون و سطح معناداری هر یک از آنها در جدول ۵ گزارش‌شده است.

جدول ۵. ضرایب رگرسیون استانداردشده برای پیش‌بینی رعایت اخلاق پژوهش از طریق باورهای دینی، شخصیت و نگرش محقق، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی، محدودیت زمانی، فشارهای محیطی

متغیرهای پیش‌بین	B	خطای انحراف استاندارد	ضرایب رگرسیون (β)	T	سطح معناداری
عدد ثابت	۷۱/۰۲۴	۵/۳۸۴		۱۳/۱۹۳	۰/۰۰۰
باورهای دینی	۰/۰۷۹	۰/۰۷۵	۰/۰۵۴	۱/۰۵۲	۰/۲۹۴
شخصیت و نگرش محقق	۰/۱۴۷	۰/۱۰۱	۰/۰۷۳	۱/۴۵۱	۰/۱۴۸
ناآگاهی از موازین اخلاقی	-۰/۱۱۹	۰/۱۲۳	-۰/۰۵۱	-۰/۹۷۲	۰/۳۳۲
محدودیت زمانی	۰/۳۳۲	۰/۱۵۹	۰/۱۰۵	۲/۰۸۲	۰/۰۳۸
فشارهای محیطی	-۰/۲۸۸	۰/۱۲۶	-۰/۱۲۰	۲/۰۲۷	۰/۰۲۳

ضرایب رگرسیون استانداردشده نشان می‌دهند که از بین متغیرهای پیش‌بین مذکور، محدودیت زمانی (t=-2.082, p< 0/05) و فشارهای محیطی (t=2.027, p < 0/05) می‌تواند پیش‌بین رعایت اخلاق پژوهش باشد؛ ولی متغیرهای باورهای دینی (t= 0.052, p> 0/05) شخصیت و نگرش محقق (t=1.451, p>0/05) و ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی (t=- 0.972, p>0.05) قابلیت پیش‌بینی رعایت اخلاق پژوهش را به‌طور معناداری ندارند.

سؤال دوم) آیا بین سهم عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش در بین دانشجویان گروه‌های مختلف دانشگاه تفاوتی وجود دارد یا خیر؟

به‌منظور بررسی اینکه آیا سهم عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش در بین گروه‌های آموزشی مختلف در دانشگاه، تفاوتی معنی‌داری وجود دارد، از رگرسیون چندگانه با روش کدگذاری تصنعی استفاده شد. ابتدا با استفاده از آزمون t استیودنت به بررسی تفاوت رعایت اخلاق در بین گروه‌های آموزشی که با کدگذاری (۰ و ۱) تعیین شدند؛ پرداخته شد و سپس به بررسی سهم عوامل در گروه‌های موردنظر و تفاوت آنها مبادرت گردید. به منظور آزمون نرمال بودن داده‌ها و با هدف بررسی مفروضه‌های آزمون پارامتریک، از آزمون کالموگروف ـ اسمیرنوف استفاده شد که برای تمامی متغیرهای باورهای دینی، شخصیت و نگرش محقق، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی، محدودیت زمانی، و فشارهای محیطی؛ ارزش سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ مشاهده شد و بنابراین تخطی از توزیع نرمال داشتن متغیر، رد شده و مفروضه استفاده از آمار پارامتریک تأیید گردید. یافته‌ها نشان داد که در گروه فنی مهندسی از بین عوامل مؤثر عامل باورهای دینی (p<0/05)، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی (p<0/05) و فشارهای محیطی (p<0/05) در این گروه به گونه‌ای معنادار نسبت به سایر عوامل مؤثرتر است. در گروه علوم پایه، عامل باورهای دینی (p<0/05) و فشارهای محیطی (p<0/05) به گونه‌ای معنادار نسبت به سایر عوامل مؤثرتر است و در گروه علوم انسانی، عامل باورهای دینی (p<0/05)، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی (p<0/05) و محدودیت زمانی (p<0/05) در این گروه به گونه‌ای معنادار نسبت به سایر عوامل مؤثرتر بود. در گروه علوم دامی و کشاورزی، سهم عوامل مؤثر با سایر گروه‌ها تفاوتی ملاحظه نشد. جهت بررسی تعامل گروه‌های چهارگانه مورد بررسی با عواملی که تأثیر بیشتری در هر گروه داشتند از شیوه کدگذاری تصنعی (۰ و ۱) بهره گرفته شد که نتایج نشان داد که تأثیر باورهای دینی (t= 5.941, p<0/05) و ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی (t=2.697, p<0/05) به طور معناداری در گروه فنی مهندسی نسبت به سایر گروه‌ها بیشتراست و عامل محدودیت زمانی برای تمامی گروه‌های چهارگانه مورد بررسی، سهم مؤثری دارد.

برای پاسخگویی به سهم هرکدام از عوامل مؤثر بر میزان رعایت اخلاق پژوهش در بین گروه‌های مختلف آموزشی؛ از آزمون رگرسیون چندگانه با کدگذاری تصنعی و به روش back ward استفاده شد.

جدول ٦. نتایج آزمون رگرسیون چندگانه سهم عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهش در گروه‌های آموزشی

مدل	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
۱.	پیش‌بین	۱۳۰۳/۳۹۱	۸	۱۶۲/۹۲۴	۹/۹۱۳	۰/۰۰۰
	باقی‌مانده	۶۴۲۹/۴۴۹	۳۹۲	۱۶/۴۳۶		
	کل	۷۷۲۹/۸۴۰	۴۰۰			

بعد از اینکه متغیرهایی مثل (باورهای دینی، نگرش محقق، ناآگاهی از کدهای اخلاقی، فشارهای محیطی و محدودیت‌های زمانی) به صورت متغیر پیش‌بین و متغیر اخلاق پژوهش در بین زیرگروه‌های مختلف آموزشی به صورت متغیر ملاک مورد آزمون قرار گرفتند و چنانکه در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، قابلیت پیش‌بینی برای متغیرهای موردبررسی معنادار شده است ($p<0/001$). همچنین نتایج نشان می‌دهد که مجذور ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۱۵ است. این مقدار بیانگر آن است که متغیرهای باورهای دینی، شخصیت و نگرش محقق، ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی، محدودیت زمانی، فشارهای محیطی و تعامل گروه‌های آموزشی با سهم عوامل می‌توانند ۱۵ درصد از تغییرات متغیر ملاک، یعنی رعایت اخلاق پژوهش را تبیین کنند که نشان‌دهنده تعامل معنادار و متوسطی است.

سؤال فرعی: آیا در رعایت اخلاق پژوهش در میان دانشجویان گروه‌های فنی مهندسی، علوم پایه، علوم انسانی علوم دامی ـ کشاورزی دانشگاه تفاوتی وجود دارد؟

برای پاسخگویی به این سؤال از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد که میان میزان رعایت اخلاق پژوهش در گروه‌های چهار گانه مورد بررسی تفاوت معناداری وجود دارد ($F= 7.628$ و $P< 0.001$). برای پی بردن به اینکه تفاوت بین چه گروه‌هایی است از آزمون تعقیبی (توکی) استفاده شد. نتایج نشان داد که میانگین نمره رعایت اخلاق پژوهش در دانشجویان گروه فنی مهندسی کمتر از گروه‌های علوم پایه و علوم دامی ـ کشاورزی است ($p<0/05$)؛ اما میان گروه‌های فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوت معناداری وجود ندارد ($p>0/05$). میان میزان رعایت اخلاق پژوهش در گروه‌های علوم پایه، علوم انسانی و علوم دامی ـ کشاورزی نیز تفاوت معناداری وجود نداشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

با وجود اینکه زیر پا گذاشتن اخلاق علمی توسط دانشمند و پژوهنده، به‌صورت فردی انجام می‌شود ولی این سوء رفتارهای علمی در بستر و چارچوب شرایط تربیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی معینی اتفاق می‌افتد نه در خلأ (توکل و ناصری‌راد، ۱۳۸۸). گسترش فرهنگ صحیح پژوهش و آشنایی دانشجویان با پژوهش و اصول آن، راهی مؤثر در گرایش آنها به روش صحیح پژوهش است و یکی از رسالت‌های دانشگاه فرهنگ‌سازی در این زمینه است و دانشگاه از این طریق می‌تواند از موارد غیراخلاقی که در بین دانشجویان رخ می‌دهد، جلوگیری کند (لطفی، ۱۳۹۴). دانشجو به عنوان عنصر اصلی تحقیق محسوب می‌شود و رفتار منفی آنها در حوزه اخلاق پژوهش از عوامل متعددی نشأت می‌گیرد. برخی از این عوامل بیرونی و برخی عوامل درونی و مربوط به شخصیت خود فرد است. عوامل بیرونی همچون کمبود زمان، فشارهای مالی و اقتصادی، اجبار دانشجویان به ارائه مقالات علمی و همکاری نکردن استادان در فرآیند کار دانشجو و ...؛ و عوامل درونی همچون ناآگاهی دانشجویان از موازین و قواعد اخلاق پژوهش، راحت‌طلبی و دستیابی سریع به نتیجه از طریق داده سازی، مدرک‌گرایی عواملی است که فرد را به نبود رعایت اخلاق سوق می‌دهد. بخشی از اخلاق پژوهشگری مربوط به خصوصیات و ارزش‌های درونی پژوهشگران و برخی مربوط به فضایی است که دانشجو به‌عنوان یک پژوهشگر در آن تربیت می‌شود. دانشجو تحت تأثیر محیطی که در آن به فعالیت می‌پردازد و ویژگی‌های شخصیتی‌اش به‌مواجهه بااخلاق می‌پردازد. با بررسی مطالعات انجام‌شده قبلی، متغیرهایی که به‌صورت احتمالی نقش پیش‌بینی کننده برای رعایت اخلاق پژوهشی در پژوهش را داشته‌اند، شناسایی‌شده که مهم‌ترین این عوامل آنها باورهای دینی، شخصیت و نگرش محقق، ناآگاهی از موازین و قواعد اخلاقی، محدودیت‌های زمانی و فشارهای محیطی بودند. نتایج مبیّن آن بود که از بین این عوامل مؤثر، محدودیت زمانی و فشارهای محیطی بیشترین سهم را در میزان رعایت اخلاق پژوهش داشتند. نتایج پژوهش در خصوص تأثیر متغیرهای محدودیت زمانی و فشارهای محیطی در رعایت اخلاق پژوهش با نتایج پژوهش لطفی (۱۳۹۴)، اجاقی، کیوان آرا، چشمه سهرابی و پاپی (۱۳۹۰)، ازرا[1] و گالمنوگلو[2] (۲۰۱۰؛ به نقل از بهمن‌آبادی، ۱۳۹۱)، همسو است. نتایج این پژوهش‌ها نشان داد که عامل زمان عاملی است که در برنامه‌ریزی‌های ناصحیح آشکار می‌شود و پژوهشگر به دلیل کمبود زمان مجبور به استفاده از راه‌های غیراصولی می‌شود (اجاقی و همکاران، ۱۳۹۰). کم‌کاری و سطحی‌نگری در انجام پژوهش که

1. Esra, E.
2. Gokmenoglu. T

عموماً باهدف زود تمام شدن و دفاع کردن پایان‌نامه‌های دانشجویان و کپی کردن مطالب از منابع و بی‌توجهی به استناددهی صحیح است؛ می‌تواند ناشی از محدودیت زمانی باشد. محدودیت زمانی دانشجویان تحصیلات تکمیلی برای انجام پایان‌نامه و گزارش‌نویسی آن ممکن است باعث نبود گزارش صحیح در ارائه نتایج شود. به طور خلاصه دلایلی باعث تأثیر محدودیت زمانی بر نبود رعایت اخلاق پژوهش از سوی دانشجویان می‌شود، شامل: ۱) بازه زمانی تعیین‌شده برای دفاع از پایان‌نامه و رساله تحصیلی، ۲) نداشتن تسلط علمی دانشجو در انتخاب موضوع پایان‌نامه، ۳) نگرانی جهت پیدا کردن شغل آینده و از دست دادن شرایط استخدامی است. از طرفی تأثیر وجود فشارهای محیطی بر نبود رعایت اخلاق در پژوهش با نتایج پژوهش، اجاقی و همکاران (۱۳۹۰)، ادیب، فتحی آذر و مولاقلقاچی (۱۳۹۴) که به تأثیر عامل فشار محیط کار در نبود رعایت اخلاق پژوهش از سوی دانشجویان تأکید شده است، همسو است. فشارهای محیطی شامل: ۱) جو رقابتی بین دانشجویان برای افزایش رزومه کاری؛ ۲) مسائل و مشکلات مالی و اقتصادی مربوط به هزینه‌های سنوات تحصیلی و اجاره‌بها که برای دانشجویان ساکن در خوابگاه فشارهای اقتصادی و رقابتی در زمینه دانشگاه می‌تواند بر طبق بررسی‌های (Clark & Walker, 2011) به شتاب‌زدگی در انتشاریافته‌ها و نتایج آسیب‌زای ناخواسته منجر شود؛ ۳) تأثیر و نقش استادان بر رفتار دانشجویان است؛ استادان همواره مهم‌ترین رکن اساسی تعلیم و تربیت در دانشگاه هستند. در مقایسه‌ای که بین یافته‌های پژوهشی پژوهش‌های مختلف، صورت گرفت، این یافته‌ها نشان دادند که استاد راهنما نقش کلیدی در عملکرد دانشجویان دارد و ویژگی‌هایی همچون نداشتن تعهد و نظارت نکردن استاد راهنما بر فرآیند پژوهش می‌تواند دانشجو را به انجام رفتارهای سوء پژوهشی مانند داده سازی و کپی‌برداری سوق دهد (لطفی، ۱۳۹۴). پژوهش در حوزه‌های مختلف بشری نظیر علوم تجربی، فنی مهندسی و علوم انسانی چنان گسترده و عمقی یافته که بر رفتارهای فردی و نهادهای اجتماعی تأثیر می‌گذارد (خداپرست، عبدالله‌زاده، و راسخ، ۱۳۸۶). بنابراین نتایج بررسی تعامل این عوامل با زیرگروه‌های مختلف تحصیلی و رعایت در مؤلفه‌ها هر زیرگروه نشان داد که در گروه فنی مهندسی باورهای دینی و ناآگاهی از موازین و کدهای اخلاقی قابلیت پیش‌بینی رعایت اخلاق پژوهش را در بین دانشجویان دارد. پس‌ازآن محدودیت زمانی در همه گروه‌های آموزشی سهم قابل‌ملاحظه‌ای در رعایت اخلاق پژوهش دارد؛ عاملی که می‌تواند نقش باورهای دینی بر رعایت اخلاق پژوهش در بین دانشجویان گروه فنی مهندسی را پررنگ نماید، تفاوت حساسیت موضوع در این رشته با سایر رشته‌هاست. سرشت و جنس کار در این حوزه که عینی‌تر و کاربردی‌تر است آنها را مجبور می‌کند که در زمینه رعایت قواعد پژوهش، درست رفتار کنند. عامل مؤثر دیگر ناآگاهی دانشجویان فنی مهندسی

بر رعایت اخلاق پژوهش است؛ که این می‌تواند ناشی از نوع نگاه و جهان‌بینی آنها باشد، به‌طوری‌که نگاه اثبات‌گرایانه و جزم‌اندیشانه استادان و دانشجویان در این رشته که معمولاً روند و مسیر مشخصی را در حین پژوهش طی می‌نمایند، ممکن است از برخی از آیین‌نامه‌ها و کدهای اخلاقی که رنگ و بوی عمیق‌تری بین دانشجویان علوم انسانی دارد، آگاهی کمتری داشته باشند که این آگاهی کمتر می‌تواند در بیشتر مواقع منجر به نبود رعایت اخلاق پژوهش از سوی آنها شود. عامل دیگری که در بین تمامی زیرگروه‌های آموزشی تأثیر بیشتری در رعایت اخلاق پژوهش دارد، محدودیت زمانی است. به این معنا که هرچقدر محدودیت زمانی دانشجویان بیشتر می‌شود، رعایت اخلاق پژوهش بین آنها کاهش پیدا می‌کند. دلایل میزان تفاوت رعایت اخلاق پژوهش بین دانشجویان مختلف می‌تواند بسیار متفاوت باشد که به طور کلی؛ یکی از این دلایل، تفاوت در سبک تفکر دانشجویان باشد. یکی از ویژگی‌های اساسی انسان آگاهی از رفتار خود و برخورداری از نیروی تفکر است. به‌عبارت‌دیگر انسان می‌تواند از رفتار خودآگاه باشد و در برخورد با مسائل و امور متفاوت از نیروی تفکر استفاده کند (شریعتمداری، ۱۳۸۲). نتایج این پژوهش با نظریه استرنبرگ و ژانگ که بیان می‌دارد سبک‌های تفکر در محیط‌های مختلف و همچنین با توجه به نوع دروس متفاوت است، همخوانی دارد و نظر آنها را تائید می‌کند؛ بنابراین سبک‌های تفکر شکل‌گرفته در بین دانشجویان با یکدیگر متفاوت است و این تفاوت به فرایندی که این دانشجویان در طول تحصیل برای موفقیت طی می‌کنند، برمی‌گردد. بر اساس نظرات اســترنبرگ و ژانگ (Sternberg & Zhang, 2005)، نوع دروس هم با نوع سبک تفکر در فرد رابطه دارد. بر اساس این نظریه، سبک‌های تفکر در طول زندگی تغییر می‌یابند و تابع شرایط و اوضاع محیطی فرد هستند. بیشتر تحقیقات انجام‌شده بر این نکته تأکید کرده‌اند که نوع دروس و رشته‌ای که افراد مطالعه می‌کنند بر سبک تفکر آنان تأثیر می‌گذارد. از طرفی اخلاقیات به‌صورت غیرمستقیم تأثیر مثبت و یا منفی خود را بر جای می‌گذارند و در قالب برنامه درسی پنهان غالباً از طریق تعاملات انسانی شکل می‌گیرند؛ البته در پدید آمدن برنامه درسی پنهان عواملی مانند معماری و کیفیت ساختمان دانشکده یا دانشگاه، یا همان محیط فیزیکی هم تأثیرگذار است، اما هنگامی‌که سخن از اخلاقیات به میان می‌آید، بیشترین تمرکز بر روابط و تعاملات انسانی است (رحیمی، شکاری و غربا، ۱۳۹۳). از دیدگاه کلبرگ[1] برنامه درسی پنهان در انتقال ارزش‌ها مؤثرتر از برنامه درسی رسمی است. بر اساس بررسی نتایج پژوهش امین خندقی و پاک‌مهر (۱۳۹۱) بیشترین دانشجویان، از طریق آموزش غیررسمی و به‌واسطه ارتباط با اعضای هیأت‌علمی و استادان دانشگاهی به اصول اخلاق پژوهش، دست‌یافته‌اند. همواره استادان مهم‌ترین رکن

1. Kohlberg

اساسی تعلیم و تربیت در دانشگاه هستند. استاد راهنما به عنوان عنصر مهم تربیت پژوهشگران در فضای دانشگاه محسوب می‌شود و اگر آنها خود را ملزم به رعایت اصول و ضوابط اخلاقی بدانند، دانشجویان نیز به‌طور طبیعی به رعایت اصول اخلاقی رهنمون می‌شوند و در غیر این صورت با مشاهده هرگونه رفتار مغایر با اصول اخلاقی از سوی استادان که به‌عنوان الگویی برای دانشجویان محسوب می‌شوند، دانشجویان مطابق رفتار آنان عمل می‌نمایند. بیشترین دانشجویان، از طریق آموزش غیررسمی و به‌واسطه ارتباط با اعضای هیأت‌علمی و استادان دانشگاهی به اصول اخلاق پژوهش، دست‌یافته‌اند. برخی بر این باورند که نگرش مثبت دانشجویان به اخلاق پژوهش، بیشتر تحت تأثیر برنامه‌های درسی و خود انگیزشی دانشجویان است تا عوامل دیگر (مبشر، ابوالقاسم‌زاده، بطحایی، آرامش و لاریجانی، ۱۳۸۶)؛ بنابراین، با توجه به اینکه بحث آموزش اخلاق پژوهشی در برنامه درسی، ضرورت می‌یابد شاید بتوان گفت این امر، بعد مغفول برنامه درسی به‌خصوص در حوزه‌های مرتبط با پژوهش بوده است (امین خندقی و پاک‌مهر، ۱۳۹۱)، به‌طوری‌که می‌توان به تأثیر برنامه درسی پنهان در این موارد پی برد. با توجه به این امر که مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری ابعاد برنامه درسی پنهان نقش اساسی در درون سازی ابعاد تربیتی اخلاق حرفه‌ای و تربیت شهروندی دارد، بنابراین توجه به این امر مهم، ضروری و لازم است. باشد که با ارتقای بیش‌ازپیش اخلاق حرفه‌ای در دانشجویان، زمینه ارتقای سلامت در جامعه بیش‌ازپیش فراهم گردد. از مهم‌ترین مسائل که می‌تواند با بهره‌گیری از آن، زمینه را برای انجام رفتارهای غیراخلاقی در پژوهش سد کرد، آموزش این اصول به دانشجویان توسط دانشگاه است که برخی از دانشجویان به‌ضرورت آن در بین و به‌ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأکید کرده‌اند درحالی‌که این امر در دانشگاه خیلی کم‌رنگ است. نگاهی به وضعیت حاضر دانشگاه در ایران و تحلیل تطبیقی عملکرد فعلی آن با وضعیت ایده آل مدنظر جامعه، نشان می‌دهد که شکاف عظیمی بین «آنچه باید باشد» و «آنچه هست» وجود دارد. جریان حوادث، وقایع و کژ رفتاری‌های موجود در دانشگاه و در میان دانشگاهیان، مثل سوق یافتن وقایع دانشگاهی در راستای اهداف شرکت‌های خصوصی به دلیل برخورداری از منافع و مزایای مادی آن، تحریف دستاوردهای تحقیق، تحصیل داده‌های تحقیق از تجربیات غیرواقعی و کاذب، کار و تدریس تمام‌وقت و هم‌زمان در دانشگاه و در مراکز دیگر، تصاحب و اقتباس نامشروع و بدون ارجاع مقالات و کارهای تحقیقی دیگران در شرایط قضاوت یا داوری مقالات و طرح‌های پژوهش، چاپ کردن مقالات و نوشته‌ها به پشتوانه نفوذ اجرایی و سیاسی، قضاوت درباره تحقیق دیگران بر اساس اعتبار و عنوان نهاد یا موسسه شغلی مؤلف، خست گرایی علمی، نبود تشریک مساعی در طرح‌های پژوهشی و تحقیقاتی، تماماً حرمت فهم متعارف و ایمان متکی بر مفروضات آن‌را در خصوص سوگیری

هنجاری و اخلاقی دانشگاهیان خدشه‌دار کرده است (صفایی موحد و باوفا، ۱۳۹۲). جامعه و ساختار مناسبات اجتماعی، ممکن نیست بدون اخلاق سامان گیرد. رفتارهای حرفه‌ای اخلاق مدار در میدان‌های علمی، در تجاری‌سازی پژوهش‌های دانشگاهی، افزایش اعتماد جامعه، مؤسسات و سازمان‌ها به پژوهشگران و یافته‌های آنها نقش اساسی دارد. همچنین گسترش ارزش‌های حاکم بر رفتارهای علمی و حرفه‌ای می‌تواند موجب افزایش التزام اجتماعی استادان و دانشجویان و اعتماد بیشتر جامعه به دانشگاهیان و سلامت ارتباطات علمی و فعالیت‌های پژوهشی شود. وضعیت فعلی اخلاق و روند آن از گذشته تاکنون، نوعی دغدغه اخلاقی ایجاد می‌نماید. با استنتاج ازآنچه آورده شد؛ که اخلاق در پژوهش در کشور ما از وضعیت مناسبی برخوردار نیست برای اکثر افراد مسائلی ارزش شده است که درواقع ضد ارزش هستند. برای ارتقاء علمی کشور در سطح جهانی و تولید علم می‌طلبد که پژوهش‌هایی صحیح انجام شود. زمانی که پژوهشگران اصول اخلاقی را در فعالیت‌های خود رعایت می‌کنند و دغدغه انجام دقیق و درست کار خود رادارند، می‌توان به یافته‌های چنین پژوهش‌هایی اعتماد کرد. برای دستیابی به جامعه علمی فارغ از هرگونه بی‌اخلاقی پژوهشی، تلاش و برنامه‌ریزی وسیع و همه‌جانبه لازم است و هر یک از عوامل تأثیرگذار باید نقش خود را به‌خوبی ایفا کنند.
بر اساس یافته‌های این مطالعه، موارد زیر برای پژوهش‌های آتی قابل ارائه است:

- ازآنجایی‌که عوامل مختلفی در رعایت اخلاق پژوهش دخالت دارند و با توجه به گستردگی این عوامل، پیشنهاد می‌شود نقش عوامل مؤثر دیگر بر رعایت اخلاق پژوهش و همچنین تأثیر عوامل بر یکدیگر، از طریق روش معادلات ساختاری توسط دیگران موردپژوهش قرار گیرد.
- یافته‌های این پژوهش بر اساس داده‌های خود گزارش دهی به‌دست‌آمده است. پیشنهاد می‌گردد مطالعات ترکیبی یعنی پژوهش‌های کمی در کنار پژوهش‌های کیفی در خصوص نقش عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق پژوهشی و میزان تأثیر آنها صورت گیرد. چیرکو و رایان (Chirkov & Ryan, 2001) بیان می‌نمایند که هر چه یافته‌های خود گزارش‌دهی در کشف نیازهای روانی و ارزیابی بهزیستی افراد به ما آگاهی می‌دهند، اما این روش‌ها همراه با مشاهده رفتار و اعمال و نتایج توضیح کامل‌تری از این مفهوم و عمل آنها خواهد بود.

منابع

امیری، محمداصغر؛ خامسان، احمد؛ آیتی، محسن (۱۳۹۰). شرافت علمی در نظام آموزش عالی: مقایسه تطبیقی دانشگاه‌های منتخب آمریکا، بریتانیا، ایران. *فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری*، ۶(۴)، ۳۰-۱۷. http://ethicsjournal.ir/browse.php?a_code=A-10-1-71&slc_lang=fa&sid=fa

اجاقی، رضوان؛ کیوان‌آرا، محمود؛ چشمه سهرابی، مظفر؛ پایی، احمد (۱۳۹۰). تحلیل آسیب شناسی تقلب و سرقت علمی بر اساس یک تحقیق کیفی. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ویژه‌نامه توسعه آموزش و ارتقای سلامت، (۹)۱۱، ۷۳-۵۲. http://ijme.mui.ac.ir/browse.php?a_id=2017&sid=1&slc_lang=fa

ادیب، یوسف؛ فتحی آذر، اسکندر؛ مولا قلقاچی، سمیه (۱۳۹۴). مطالعه تجربیات استادان و دانشجویان دانشگاه تبریز از توجه به اخلاق پژوهش. *راهبرد فرهنگ*، شماره (۲۹)، ۱۷۷-۱۴۹. http://ensani.ir/fa/article/347145

امین بیدختی، علی‌اکبر؛ زارع، مریم (۱۳۸۹). اخلاق در پژوهش: مفاهیم، چالش‌ها و راهکارها. *اخلاق در آموزش عالی، گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی*، (۶۳)، ۹۲-۶۲. http vvvvs://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/905518/

اسلامی اردکانی، سید حمید (۱۳۹۰ ب). درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی. اخلاق پژوهش مبانی و مسائل. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۱۷۹-۱۶۱. http://www.ihcs.ac.ir/fa/search?query

اوجاقی، ناصرالدین (۱۳۸۶). دین و تأثیر آن بر رفتار اخلاقی. *ماهنامه معرفت*، ۱۶(۲)، ۳۰-۱۷. http://ensani.ir/fa/article/69710/

آذربایجانی، مسعود (۱۳۸۳). ضعف و قوه انگیزه در پژوهش. *پژوهش*، پیش‌شماره ۱، ۴۸-۳۷. http://pajohesh.nashriyat.ir/node/78

امین خندقی، مقصود؛ پاک‌مهر، حمیده (۱۳۹۱). آموزش معیارهای اخلاق پژوهش: ضرورتی انکارناپذیر در برنامه درسی آموزش عالی. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، (۴)۷، ۱۵-۱. -fa.html۶۷۴-۱http://ethicsjournal.ir/article-

بهمن‌آبادی، سمیه؛ جاویدی کلاته جعفرآبادی، طاهره؛ شعبانی ورکی، بختیار (۱۳۹۳). رعایت اخلاق در پژوهش در رساله‌های دکتری، موردمطالعه: گروه علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰. *راهبرد فرهنگ*، (۲۵)، ۱۵۲-۱۳۰ http://ensani.ir/fa/article/333799 .

برسلانی، مسیح‌الله (۱۳۹۲). *بررسی نقش نیازهای خود تعیین گری در نگرش و انگیزش اخلاق پژوهشی دانشجویان مقطع دکتری تخصصی دانشگاه فردوسی مشهد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشرنشده. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

بهمن‌آبادی، سمیه (۱۳۹۱). *بررسی میزان رعایت اخلاق در پژوهش در رساله‌های دکتری گروه‌های علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد در طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشرنشده. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

توکل، محمد؛ ناصری‌راد، محسن (۱۳۸۸). دستبرد علمی با تبیینی از جامعه‌شناسی علم. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۳) و ۴(۴، ۱۶-۱.
https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=133207

خداپرست، امیرحسین، عبدالله زاده، آزاده؛ و راسخ، محمد (۱۳۸۶). بررسی انتقادی راهنمای شش‌گانه اخلاق در پژوهش ایران. *فصلنامه باروری و ناباروری*، ۸(۴)، ۳۷۹-۳۶۵.
https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=73795

داوودزاده، علی (۱۳۹۲). *بررسی وضعیت اخلاق پژوهشی در تدوین پایان‌نامه‌های دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه‌های صنعتی سطح تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشرنشده. دانشگاه شهید بهشتی تهران.

رجب‌زاده عصارها، امیرحسین (۱۳۹۱). نقش نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی در رعایت اخلاق پژوهش: مروری بر سوء رفتارهای پژوهشی، انواع و دلایل ارتکاب و راهکارهای پیشگیری. *فصلنامه ره‌آورد نور*، ۴۰(۵۷). ۱۶-۴.
http://www.rahavardnoor.ir/index.php/archive/item/35-pajoohesh

رحیمی، حمید؛ شکاری، عباس؛ غربا، مبینا (۱۳۹۳). آسیب شناسی تربیت اخلاقی از منظر برنامه درسی پنهان (موردپژوهش: دانشگاه کاشان). *فصلنامه علمی- ترویجی اخلاق*، ۴(۱۵)، ۲۰۴-۱۷۷.
http://ensani.ir/fa/article/350192/

زمانی، بی‌بی عشرت؛ عظیمی، سید امین؛ سلیمانی، نسیم (۱۳۹۲). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان دانشگاه اصفهان. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۱۹(۱)، ۱۱۰-۹۱.
http://journal.irphe.ac.ir/article-۱-۱۸۳۲-fa.html

زارع، حسین؛ طالبی، سعید؛ صیف، محمدحسین (۱۳۸۹). *آمار استنباطی پیشرفته*. تهران: انتشارات پیام نور.

ساکی، رضا (۱۳۹۰). اخلاق در پژوهش‌های آموزشی و مؤلفه‌های آن. *اخلاق در علوم و فناوری*،۶ (۲)، ۴۷-۵۸.
https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=140136

شعبانی ورکی، بختیار (۱۳۸۷). نقد روش‌شناسی تحقیقات تربیتی در ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۲۲(۱)، ۱۱-۴۲.
https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=55104

شریعتمداری، علی (۱۳۸۲). نقد و خلاقیت در تفکر. تهران: مرکز نشر آثار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

شریفی، امیرحسین (۱۳۸۸). اخلاق پژوهشگران: بحثی درباره نقش پارسایی در پژوهش. دو فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش، ۱(۲). ۱۴۸-۱۳۳.
http://ensani.ir/fa/article/306210/

شیولسون، ریچارد (۱۳۸۴). *استدلال آماری در علوم رفتاری*. جلد دوم قسمت دوم، ترجمه علیرضا کیامنش. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

صفایی موحد، سعید؛ باوفا، داوود (۱۳۹۲). عوامل شکل‌دهنده برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران: یک مردم نگاشت خودنگاشت. *دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، (۷)۴، ۵۳-۳۰.
http://ensani.ir/fa/article/350173/

فعلی، سعید؛ بیگلری، نگین؛ پزشکی‌راد، غلامرضا (۱۳۹۱). نگرش و رفتار دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس در زمینه سرقت علمی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۱۸(۳). ۱۵۱-۱۳۳.
https://journal.irphe.ac.ir/article-1-1652-fa.html

فرهودی‌زاده، مارینا (۱۳۹۱). *پایبندی به اخلاق علمی در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشرنشده. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی. دانشگاه فردوسی مشهد.

فرامرز قراملکی، احد؛ نوچه فلاح، رستم (۱۳۸۶). *موانع رشد اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها*. موسسه فرهنگی دین‌پژوهی بشرا.

کیانی، اردشیر؛ نوابی‌نژاد، شکوه؛ احمدی، خدابخش (۱۳۸۷). ویژگی‌های شخصیتی در رعایت اخلاق حرفه‌ای در مشاوران و روانشناسان. *اندیشه و رفتار در دانشگاه آزاد هنر*.۲(۸)، ۹۰-۷۹.
http://ensani.ir/fa/article/219057/

لشکر بلوکی، مجتبی (۱۳۸۷). چارچوب تدوین ارزش‌ها و اخلاق حرفه‌ای پژوهش‌های علمی و فناوری. *اخلاق در علم و فناوری*،۳(۲-۱)،۱۱۴-۱۰۵.
https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=105125

لطفی، حمیده (۱۳۹۴). *رویکردی پدیدارشناسانه به اخلاق پژوهش: تجربه زیسته دانشجویان دکتری علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد منتشرنشده. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

مبشر، مینا؛ ابوالقاسم‌زاده، نازآفرین؛ بطحایی، فتانه سادات؛ آرامش، کیارش؛ و لاریجانی، محمدباقر (۱۳۸۶). آگاهی، نگرش و عملکرد نسبت به رعایت اصول اخلاقی در پژوهش بر روی حیوانات آزمایشگاهی. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۲ (۱ و ۲)، ۱۶-۷.
http://ensani.ir/fa/article/144277/

موسوی دوست، سارا؛ فنودی، حنانه (۱۳۸۹). تخلفات و دستبردهای علمی و ادبی. *فصلنامه منشأ علم*، ۱ (۱)، ۲۹-۲۰.
https://www.magiran.com/paper/1137973

متقی‌دادگر، امیر؛ احمدلو، علی (۱۳۹۰). *اخلاق پژوهشگری در علوم اجتماعی و انسانی*. نوشته شده در اخلاق پژوهش و نگارش، نرگس خالقی، تهران: نشر کتابدار.

مطلبی‌فرد، علیرضا؛ نوه ابراهیم، عبدالرحیم؛ محسن‌زاده، فرشاد (۱۳۹۰). بررسی و شناسایی نشانگرهای حرفه‌ای و اخلاقی در آموزش و تدریس ازنقطه‌نظر دانشجویان کارشناسی ارشد: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۶(۴)، ۸-۱.
http://ethicsjournal.ir/browse.php?a_code=A-10-1-70&slc_lang=fa&sid=fa

Berlink, Roberto,G.S. (2011). The academic plagiarism and its punshments a review.*Revista Brasileirade Farmacognosia Brazilian Journal of Pharmacognosy*, 21(3),365-372. doi: 10.1590/S0102-695X2011005000099.

Chervenak, F.A; Chervenak, M.D; & Mc Cullough, LB. (2009*). Ethics of Research in Perinatal Medicine*, Seminars in Perinatalogy. 33: 391-396. doi: 10.1053/j.semperi.2009.07.007.

Chirkov, V. I., & Ryan, R. M. (2001). Parent and teacher autonomy-support in Russian and U.S. adolescents: Common effects on well-being and academic motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (5), 618-635.

Clark, J. & Walker, R. (2011). Research ethics in victimization studies: Widening the lens. *Violence Against Women*, 17(12), 1489-1508.
https://doi.org/10.1177/1077801211436167.

Fisher, B.A.; & Zigmond, M.J. (2011). Educational approaches for discouraging lagiarism.*Urdogic oncology: seminars and original Invesigation*. (Vol,29.pp:100-103).Elsvier. DOI:10.1016/j.urolonc.2010.11.014

Koh, H.P; & Scally, G.; & Woodliff, D.R. (2011). the impact of cumulative pressure on accaning student s propensity to commit plagiarism: an explerimental approach. *Accoanting & Finance*, 51(4).985-1005.
https://doi.org/10.1111/j.1467-629X.2010.00381.x

Latimer, B. W. (2005). Developing multi hospital arrangements; some practical consideration. *Hospital progress*. 57(10),62-6.

Sternberg, R; & Zhang, Li-Fang. (2005). "Styles of thinking as a basis of Differentiated instruction". *Proqueat educational journals*. 44 (3), 245-253. DOI: 10.1207/s15430421tip4403_9.

Skelton, A. (2005). studying Hidden curriculum: Developming a perspective in The postmodern Insights; Curriculum Studies.*Academic. Integrity Ethics Workshop*,5(2), 1-17. https://doi.org/10.1080/14681369700200007